

Längre tidsintervall på utgiftssidan och en innehållslös garanti*

Beneficiet för årsarvodet

JOHAN SANDSTEDT

1. Inledning**

Under senare år har HD avgjort flera frågor rörande förvaltare och gode män.¹ I *Beneficiet för årsarvodet* NJA 2022 s. 409 handlade det om deras

* Har tidigare publicerats i *Juridisk Tidskrift* 2023–24 nr 2. Tidigare publicerad i *JT* net 2023–24 s. [143]. Denna text har genomgått vetenskaplig expertgranskning (peer review). Författaren vill rikta ett tack till den anonyma granskaren. Texten har aktualiserats (se främst notvisa tillägg i avsnitten 4.2.3 och 4.7 där nyare litteratur har beaktats, men även den nya versionen av ”UB-kommentaren” har beaktats i texten). Budskapet är dock det samma som tidigare.

** Följande författningar anges i förkortad form: FB = föräldrabalk (1949:381); KonkL = konkurslag (1987:672); UB = utsökningsbalk (1981:774).

Följande förarbeten anges i förkortad form: SOU 1964:57 (Utsökning III Exekution i lön, beneficium m.m.); prop. 1968:130 (Förslag till införsellag m.m.); prop. 1980/81:8 (Förslag till utsökningsbalk); SOU 2016:81 (Ett modernare utsökningsförfarande).

Följande litteratur anges i förkortad form: Benndorf, Fredrik/Morgell, Nils-Bertil, Vad händer vid utmätning? En praktisk genomgång av utmätningens olika skeden (JUNO Version 1, 2020); Bernitz, Ulf/Bernitz, Hedvig/Carlsson, Mia/Heuman, Lars/Leijonhufvud, Madeleine/Magnusson Sjöberg, Cecilia/Seipel, Peter/Warmling Conradson, Wiweka/Vogel, Hans-Heinrich, Finna rätt, 16 uppl., Stockholm 2023; Gregow, Torkel, Utsökningsrätt (JUNO Version 5, 2020); Johansson, Svante O./Asp, Petter/Runeson, Eric M., Hur man kan förstå prejudikat från Högsta domstolen, *JT* 2023–24 nr 4; Walin, Gösta/Gregow, Torkel/Millqvist, Göran/Persson, Annina H., Utsökningsbalken – En kommentar (JUNO Version 6, 2023); Walin, Gösta/Vängby, Staffan/Singer, Anna/Jänterä-Jareborg, Marit, Föräldrabalken – En kommentar (JUNO Version 22, 2023).

¹ *Spelmissbruket* NJA 2019 s. 837, *Förvaltarekapsfullmakten* NJA 2020 s. 179, *Den gode mannen och äktenskapskillnaden* NJA 2021 s. 547 I, *Förvaltaren och äktenskapskillnaden* NJA 2021 s. 547 II, *Förvaltaren och äktenskapskillnaden II* NJA 2021 s. 1181, *Preskription och förvaltarekapsfullmakten* NJA 2022 s. 150, *Godmansföresättningsarna* NJA 2022 s. 623 (kommenterat av Fridström Montoya, Therése, HD om godmansföresättningar – ett steg fram, två tillbaka och ett snedsteg, *SvJT* 2022 s. 735–752).

arvode och konkurrensen med den ”hjälpbehövandes”² borgenärer,³ eller uttryckt med HD:s ord:

Frågan i målet är i vilken utsträckning bankmedel som behövs för att betala ett arvode till en god man eller förvaltare kan undantas från utmätning på grund av synnerliga skäl.⁴

Det ungefärliga svaret enligt HD:s rubrik var följande:

Bankmedel som löpande reserverats för att kunna betala årsarvode till en god man och förvaltare har ansetts kunna undantas som beneficium vid utmätning enligt 5 kap. 1 § 7 UB.

Detta kan säga vara det snävt formulerade och konkreta prejudikatet. Den otalige kan nöja sig med det. HD:s avgöranden bjuder dock mestadels på mer än bara det konkreta svaret.

I centrum för avgörandet och kommentarerna står ”kvartalsuttalandet” och ”garantiuttalandet”.⁵ I förhållande till kvartalsuttalandet består HD-beslutets *nyhetsvärde* i att det godtar *längre tidsintervall på utgiftssidan* än ett kvartal. I förhållande till garantiuttalandet består HD-beslutets *nyhetsvärde* i att det visar att *garantin är innehållslös*. Det innebär även att HD-beslutet som ser ut att presentera en snäv och förarbetslojal *in casu*-regel avseende årsarvode till god man och förvaltare kan tolkas betydligt bredare. Enligt min uppfattning omfattas de utgifter som kan subsumeras under lagtextens ”underhåll”.

Vid sidan av dessa två centrala frågor – dvs. längre tidsintervall på utgiftssidan och att garantin är innehållslös – behandlas ytterligare frågor, nämligen lagtextens ”synnerliga skäl” och om vi inte snarare har rört oss mot ”särskilda skäl”, KFM-praxis och sambandet mellan beneficiebestämmelsen och löneutmätningsreglerna, vad HD-beslutets ”i viss omfattning” och det nya rekvisitet avsätta alternativt reservera innebär, och även om begränsningar.

Det skulle mot bakgrund av detta HD-beslut kunna tyckas vara intressant att diskutera om beslutet innebär att beneficiereglerorna blivit mer liberala

² Med den hjälpbehövande avses här den person som godman- eller förvaltarskapet avser.

³ Målet har, tillsammans med NJA 2012 s. 35 och NJA 2015 s. 839, kommenterats av Schytzer, Jonatan, Beneficieregeln i 5 kap. 1 § 7 p. utsköningsbalken i nytt ljus – analys, JP Infonet 2022.

⁴ HD:s beslut p. 6.

⁵ De presenteras avslutande nedan i avsnitt 2.

mot gäldenären eller inte. Sett ur både det kortare och det längre perspektivet är svaret ja avseende den nu aktuella bestämmelsen. I det kortare perspektivet framgår det av det som just sagts avseende kvartalsuttalandet och garantiuttalandet. I det längre perspektivet kan man konstatera att beneficieregler infördes först i 65 och 67 §§ i 1877 års utsökningslag (1877:31 s. 1).⁶ Ett införande är i sig en liberalisering. Den efterföljande rättsutvecklingen har bl.a. inneburit höjda värdegränser och en utvidgning av vad som kan undantas.⁷ Även det restriktiva rekvisitet ”synnerliga skäl” var på sin tid en liberalisering.⁸ Det ska redan här påpekas att de nu gällande beneficiereglerna infördes genom 1968 års reform av de just nämnda bestämmelserna och sedan överfördes till UB. De relevanta förarbetena är därför SOU 1964:57 och prop. 1968:130.⁹

Några ord om dispositionen. I *avsnitt 2* följer en kort inledande text om beneficium med hänsyn till gäldenärens behov. Där presenteras även två centrala förarbetsuttalanden: ”garantiuttalandet” och ”kvartalsuttalandet”. I *avsnitt 3* behandlas HD:s beslut i *Beneficiet för årsarvodet*. I *avsnitt 4* följer en tämligen utförlig kommentar av HD-beslutet och diskussion av de frågor det ger upphov till. I *avsnitt 5* följer en framåtblickande avslutning.

⁶ Den ursprungliga lagtexten i 65 § återgiven efter SOU 1964:57 s. 202 med kursivering av föregångaren till 5:1 p. 7 UB:

”Från utmätning skola undantagas dels nödiga gång- och sängkläder för gäldenären, hans make och oförsörjda barn eller adoptivbarn, dels ock nödiga arbetsredskap eller andra nödiga lösören till ett värde av högst ettusenfemhundra kronor, eller där gäldenären icke är familjeförsörjare och ej heller har eget hushåll, högst sexhundra kronor. *Saknas utväg till nödtorftigt uppehälle; då skall från utmätning undantagas av det förråd, som i huset finnes, vad till underhåll för en månad tarvas, eller, där tillräckligt förråd ej finnes, av penningar, som gäldenären innehar eller äger inestående i bank eller annan penninginrättning, så mycket som erfordras för anskaffande av det felande.* Lös pant må ej undantagas från utmätning för den gäld, varför pantsättningen skett.”

⁷ SOU 1964:57 s. 202 f. och 213 ff.

⁸ SOU 1964:57 s. 221.

⁹ Detta bekräftas också av följande uttalande i prop. 1980/81:8 s. 496: ”Som har bestyrkts vid remissbehandlingen har de nya regler som infördes genom 1968 års reform fungerat tillfredsställande. Jag godtar sålunda beredningens förslag att de nuvarande bestämmelserna om undantag från utmätning i princip bör tas upp i UB. I enlighet härmed innehåller inte heller departementsförslaget någon närmare motivering till dessa bestämmelser.”

2. Beneficium och hänsyn till gäldenärens behov – och två centrala förarbetsuttalanden: ”garantiuttalandet” och ”kvartalsuttalandet”

För att frågan om beneficium ska aktualiseras krävs att det handlar om i sig utmättningsbar egendom, dvs. egendom – fast eller lös – som tillhör gäldenären och dessutom får överlåtas, 4:2 1 st. UB.¹⁰ Vidare måste beloppet som kan beräknas flyta in – efter avdrag för kostnader för utmätningen – ge ett överskott som gör åtgärden försvarlig, 4:3 1 st. UB. Först då kommer utmätning i fråga och därmed följdfrågan om egendomen kan utgöra beneficium och därför undantas från utmätning.

Normalt utgör gäldenärens förmögenhet också dennes förpliktelseunderlag och det är ur detta borgenären i slutänden kan få betalt, med eller utan KFM:s hjälp.¹¹ Borgenärens rätt till betalning ska dock inte lämna gäldenären helt barskrapad och därför finns regler om beneficium med hänsyn till gäldenärens behov, se 5:1 UB. I dessa fall väger alltså gäldenärens intresse tyngre än borgenärens intresse av att få betalt.

Hur avvägningen mellan dessa två intressen ska gå till diskuterades också i förarbetena.¹² Vikten av upprätthållande av betalningsmoralen genom hotet om exekution betonades.¹³ Hur tungt detta skulle väga var beroende av hur liberalt eller snävt man ville bestämma beneficiereglerna.¹⁴ I och med att exekutionen kunde innebära värdeförstörelse för gäldenären kunde det också bidra till upprätthållandet av betalningsmoralen.¹⁵ Vid denna tid var sakutmätning vanligast. Idag är istället löneutmätning vanligast,¹⁶ så just det argumentet har förlorat i tyngd. I förarbetena betonades även ”socialvårdens synpunkter” som motvikt till upprätthållandet av betalningsmoralen.¹⁷ Sociala skäl är ett argument även idag.¹⁸ I diskussionen om beneficium betonades

¹⁰ Se t.ex. Gregow s. 119 f.

¹¹ Mellqvist, Mikael/Welamson, Lars, Konkurs och annan insolvensrätt (JUNO Version 13, 2022) s. 15; Welamson, Lars, Konkursrätt, Stockholm 1961 s. 1; Hessler, Henrik, Allmän sakrätt: om det förmögenhetsrättsliga tredjemansskyddets principer, Stockholm 1973 s. 60.

¹² Se SOU 1964:57 s. 218 ff. och prop. 1968:130 s. 76 f. Diskussionerna här rör sakutmätning. Se även a. SOU s. 233 ff. och a.prop. s. 108 ff., särskilt 112 f.

¹³ SOU 1964:57 s. 220; prop. 1968:130 s. 77.

¹⁴ SOU 1964:57 s. 218.

¹⁵ SOU 1964:57 s. 220; prop. 1968:130 s. 77.

¹⁶ KFM:s Handbok Utmätning (2023) s. 215.

¹⁷ SOU 1964:57 s. 220 f.; prop. 1968:130 s. 77.

¹⁸ Se t.ex. Gregow s. 138.

också att den allmänna standardhöjningen måste beaktas.¹⁹ Lyx igår kan helt enkelt vara standard idag.²⁰

Beneficium gäller för fysiska personer och för den juridiska personen dödsbo, 5:1–3 UB. Beneficiefrågan ska beaktas *ex officio*.²¹ Tidpunkten för bedömningen av beneficiefrågan sammanfaller med utmätningstidpunkten, även om bedömningen i sig kan vara framåtblickande.²² Även familjens behov ska beaktas, 5:2 UB.

Beneficiereglererna är som klar huvudregel enhetliga och differentieras följaktligen inte med hänsyn till beskaffenheten av borgenärens fordran.²³ Sedan nyligen finns ett modernt undantag från det just sagda i 5:7 3 st. UB.²⁴ Bestämmelsen om skadestånd (och annan ersättning) som tillkommer gäldenären enligt vissa grunder är under vissa omständigheter skyddade som beneficium, men det sagda gäller inte för ersättning enligt frihetsberövandelagen om utmätningssfordringen avser skadestånd på grund av brott. Här kan vidare ändringar vara att vänta i framtiden. En utredning har tillsatts.²⁵

¹⁹ SOU 1964:57 s. 220; prop. 1968:130 s. 76.

²⁰ Eller som det uttrycks i SOU 1964:57 s. 234: ”Föremål som i dag anses ha en viss lyxkaraktär kan om något decennium ha kommit i var mans ägo och betraktas som normal utrustning för ett hem.” Min kommentar är att idag sker omklassificeringen snabbare, dock nog inte från dag till dag som det sägs i texten.

²¹ Se de avslutande bestämmelserna om förfarandet i 5:14–15 UB. Se även Gregow s. 138.

²² Se t.ex. SOU 1964:57 s. 234 f., prop. 1968:130 s. 110, Gregow s. 141 f. och Benndorf/Morgell s. 103. NJA 1984 s. 292 och NJA 1983 s. 364 nämns som exempel.

²³ En gradering utifrån fordringens typiska angelägenhetsgrad görs som utgångspunkt inte. Samma beneficieregler gäller alltså för kränkningskadestånd och särskild anhängersättning (2:3 respektive 2:3 a skadeståndslagen (1972:207)) som för exempelvis ett skattekrav. Den ursprungliga grunden till valet av enhetliga regler var att en gradering skulle göra rättssystemet för komplicerat. Se diskussionerna i SOU 1964:57 s. 218 och prop. 1968:130 s. 76.

²⁴ Den nya bestämmelsen trädde i kraft den 1 juli 2022 genom SFS 2022:753. Ordalydelser:

”Skadestånd, som tillkommer gäldenären med anledning av personskada, frihetsberövande, falskt åtal, ärekränkning eller annat sådant, får inte utmätas medan skadeståndet inestår hos den som ska betala ut det. Om skadeståndet har bestämts att betalas i form av livränta, gäller förbudet mot utmätning rätten till livräntan.

När skadeståndet har betalats ut får det som hålls avskilt inte utmätas, om skadeståndet ska tillgodose ett kvarstående försörjningsbehov eller, i annat fall, om mindre än två år har gått från utbetalningen.

Om utmätningssfordringen avser skadestånd på grund av brott, gäller första och andra styckena inte ersättning enligt 2–4 §§ lagen (1998:714) om ersättning vid frihetsberövanden och andra tvångsåtgärder.”

²⁵ Det handlar om att uppgradera brottsoffrets rätt, se dir. 2023:94 (Ersättningsregler med brottsoffret i fokus). Utredningen tillsattes den 22 juni 2023.

Beneficiereglerna och UB är subsidiära. Andra regler kan följaktligen ha företräde, se redan 1:2 UB, men även den i målet aktuella bestämmelsen 5:1 p. 7 UB.

I 5:1 UB regleras som påpekats beneficium med hänsyn till gäldenärens behov. I bestämmelsen listas sju punkter. I det nu aktuella målet aktualiserades den sista punkten. Bestämmelsen har följande lydelse:

Från utmätning undantas

[...]

7. pengar, banktillgodohavande, annan fordran och förnödenheter, i den mån annat ej är föreskrivet och tillgången skäligen fordras för underhåll åt gäldenären till dess inkomst som täcker behovet är att vänta, dock ej utan synnerliga skäl för längre tid än en månad.

I detta fall handlade det om kontomedel, dvs. lagtextens egendomslag *banktillgodohavande*. För tillämpligheten krävs vidare att *annat ej är föreskrivet*.²⁶ Tillgången ska *skäligen fordras för underhåll* – mat, hyra, kläder och ”annat som är behövligt för livsuppehållet”, men även mer speciella utgifter, t.ex. för ”nödiga resor och för särskild vård”²⁷ – åt gäldenären och dennes familj (se 5:2 UB) till dess ny inkomst är att vänta, normalt inom en månad. Generellt ska ”skäligen hänsyn tagas till omständigheterna i det särskilda fallet”.²⁸

För att kunna avsätta tillgångar för en längre tid med bibehållen beneficieverkan krävs enligt lagtexten *synnerliga skäl*. Förarbetena talar om ”ömmande

²⁶ Införandet av lagtextens ”i den mån annat ej är föreskrivet” föreslogs i prop. 1968:130. När lagförslaget i jämförelse med tidigare utkast utvidgats till att omfatta fordringar i allmänhet behövdes samtidigt en avgränsning för de fall, då fordringarna inte skulle vara undantagna från utmätning, se särskilt a.prop. s. 112 f. Standardhänvisningen tycks idag gå till 71:3 skatteförfarandelagen (2011:1244). Bestämmelsens sista mening: ”Bestämmelserna i 5 kap. 1–3 §§ utsköningsbalken tillämpas inte vid utmätning av en fordran på skatter eller avgifter som ska betalas tillbaka.” Se i litteraturen Gregow s. 155 och Bendorff/Morgell s. 101 och 110.

²⁷ Citaten från SOU 1964:57 s. 236 f. Se även Gregow s. 153 som nämner att ”vissa nödvändiga varor, t.ex. livsmedel och bränsle, kan komma i fråga” och Walin/Gregow/Millqvist/Persson, 5 kap. 1 § UB stycket före not 16.

²⁸ SOU 1964:57 s. 237. Som exempel nämns sjukdom och invaliditet. Den nuvarande 5:2 2 st. UB om ”lyte eller allvarlig sjukdom” hos gäldenären eller dennes familj är en uttrycklig reglering av vissa slags omständigheter i det särskilda fallet, men det är bara ett exempel, inte en exkluderande regel *e contrario* avseende andra slags omständigheter i det särskilda fallet.

skäl”²⁹ och exemplen har handlat om *längre tidsintervall på intäktsidan*³⁰ – arbetslöshets- respektive författarexemplet – med följande avslutande tillägg:

Vid tillämpningen måste även krävas, att man har någon *garanti* för att medlen kommer till avsedd användning och att *gäldenären strävar att efter förmåga göra rätt för sig*. Några längre tider bör det icke bli fråga om, *knappast mer än ett kvartal*. [Mina kurs.]³¹

För tydlighetens och enkelhetens skull omtalas den första meningen i citatet som *garantiuttalandet* och den andra meningen som *kvartalsuttalandet*. Citatet, eller åtminstone delar av det, återges nämligen ofta i litteratur och rättspraxis.³²

3. Beneficiet för årsarvodet

3.1 Bakgrund och underinstanserna

En privatperson och i detta fall även en hjälpbehövande hade obetalda skulder. KFM utmätte därför bankmedel tillhörande den hjälpbehövande. Den 16 augusti 2019 upphävde TR både utmätningen avseende ett belopp om 14 844 kr och det efterföljande beslutet om fördelning och utbetalning till borgenärerna.³³ Den 18 september 2019 återbetalade KFM nämnda belopp.³⁴ Den 23 oktober 2019 utmättes den hjälpbehövandes bankmedel återigen.³⁵ Även detta beslut överklagades – och nådde sedermera HD.

²⁹ SOU 1964:57 s. 237.

³⁰ Strängt taget gäller det längre tidsintervallet endast för författarexemplet. I arbetslöshets-exemplet handlar det om en intäktsreduktion eller om osäkerhet.

³¹ SOU 1964:57 s. 237.

³² Litteraturen om *garantiuttalandet*: närmast likalydande och med hänvisning till nämnda SOU 1964:57 s. 237, Walin/Gregow/Millqvist/Persson, 5 kap. 1 § UB före not 16. Se dock Gregow s. 154: ”Det bör också krävas att medlen kan *antas* komma till avsedd användning.” [Min kurs.] I SOU 2016:81 (Band 1) s. 393 har garanti- och antas-uttalandena lästs samman och på s. 394 presenteras ytterligare en variant på denna sammanläggning. Detta kommenteras nedan i avsnitt 4.3, särskilt 4.3.4.

Litteraturen om *kvartalsuttalandet*: Walin/Gregow/Millqvist/Persson, 5 kap. 1 § UB strax före not 16 (”Enligt motivuttalande [...] knappast mer än ett kvartal”); Gregow s. 154 (”Mer än ett kvartal kan emellertid knappast komma i fråga.”); Benndorf/Morgell s. 110, dock utan ett explicit kvartalsuttalande.

³³ Detta framgår av TR:s beslut i målet, men återges inte i NJA. Utmätningen upphävdes ”eftersom medlen skulle användas för att betala 2018 års arvode till [den gode mannen]”.

³⁴ Se TR-beslutet. NJA 2022 s. 409 (410).

³⁵ I inledningen av referatet före TR-beslutet anges datumet felaktigt vara den 19 oktober.

Överklagandet gällde både en ändring av det s.k. förbehållsbeloppet för boendekostnaderna och beneficiefrågan. Förstnämnda fråga var ointressant, eftersom det var visat att den hjälpbehövandes faktiska boendekostnader var högre än KFM:s schablonbelopp. Beneficiefrågan rörde den tänkta betalningen av arvodet till den gode mannen (och i HD gode mannen och förvaltaren) och om de bankmedel som avsatts för att betala nämnda årsarvode kunde undantas som beneficium enligt 5:1 p. 7 UB för 2018 och 2019 års arvoden. Den hjälpbehövande var nämligen betalningsskyldig för detta arvode, eftersom hans beräknade inkomst översteg 2,5 gånger prisbasbeloppet.³⁶

Både TR och HovR avslag överklagandet i nu relevant avseende. TR anförde följande:

Med hänsyn till att arvodet ursprungligen förföll i juni 2019 finns skäl att utgå från att [den hjälpbehövande] vid detta utmätningstillfälle inte längre hade en kostnad för [den gode mannens] arvode för år 2018. Beträffande tillägg till förbehållsbeloppet för [den gode mannens] arvode för år 2019 framgår av utredningen att sådant arvodesbeslut kan väntas någon gång mellan mars och juni 2020. Det finns inte synnerliga skäl att nu förbehålla [den hjälpbehövande] belopp för god mans arvode.³⁷

I HovR förelåg ett arvodesbeslut för 2019 daterat den 14 februari 2020. Avseende 2018 års arvode delade HovR TR:s slutsatser. Avseende 2019 års arvode var förarbetenas kvartalsuttalande avgörande. Eftersom utmätningen skedde den 23 oktober 2019, dvs. mer än ett kvartal tidigare, avslag HovR överklagandet.³⁸

3.2 HD:s avgörande

En enig HD avgjorde målet i enlighet med justitiesekreterarens betänkande. HD:s beslut inleddes på sedvanligt vis med en presentation av bakgrunden –

HD:s avgörande avser dock KFM:s beslut av den 23 oktober. Detta datum anges även i de delar av TR-beslutet som inte återges i NJA.

³⁶ Beräkningsgrunden ”två och ett halvt prisbasbelopp” angavs av den hjälpbehövande och återges i HovR-beslutet. I 12:16 3 st. FB anges ”2,65 gånger prisbasbeloppet”.

³⁷ Beslut av den 19 december 2019 i mål nr Å 7557-19. NJA 2022 s. 409 (410).

³⁸ Beslut av den 17 december 2020 i mål nr ÖÅ 7052-20. NJA 2022 s. 409 (411 f.). Underinstansernas avgöranden ges mer utrymme nedan i avsnitt 4.7. Där diskuteras vilken betydelse hanteringen av 2018 års arvode kan ha för bedömningen av prejudikatet. HD gjorde nämligen ingen annan bedömning än HovR avseende detta och HovR i sin tur delade TR:s slutsatser.

och i detta fall en väl kort sådan. Det blir bl.a. svårt att utläsa särskilt mycket om hanteringen av arvodet för 2018.

Sedan presenterade HD rättsfrågan:

Frågan i målet är i vilken utsträckning bankmedel som behövs för att betala ett arvode till en god man eller förvaltare kan undantas från utmätning på grund av synnerliga skäl.³⁹

Efter rättsfrågan följde en anpassad presentation av bestämmelsen och vad som omfattades av rekvisitetet underhåll (punkterna 7 och 8). Det handlade i denna del om bekant information.⁴⁰ Efter det uttalade HD att KFM vid löneutmätning ”regelmässigt [godtar] kostnader för god man eller förvaltare i den mån de ska betalas av gäldenären” (punkt 9).⁴¹ Genom detta uttalande kan HD sägas bekräfta administrativ praxis hos KFM. Samtidigt kan det påpekas att HD gärna hade kunnat göra det tydligare och förklara den gjorda kopplingen mellan ”underhåll” i löneutmättningsreglerna och i beneficiebestämmelsen, eftersom det återkommer senare.⁴²

Därefter riktade HD blicken mot syftet med den aktuella bestämmelsen, nämligen att ”gäldenären ska ha de tillgångar som han eller hon behöver under den närmsta tiden” (punkt 10 för detta stycke). Medel kan dock undantas för längre tid än en månad om det finns ”synnerliga skäl”. I anslutning till detta följde förarbetenas (och litteraturens) arbetslöshets- respektive författarexempel;⁴³ i sistnämnda fall kunde utbetalning ske med stora tidsmellanrum. Efter det följde HD:s uttalande om vad som framgår av förarbetenas kvartals- och garantiuttalanden.⁴⁴

³⁹ HD:s beslut p. 6.

⁴⁰ Se ovan i avsnitt 2 efter lagtexten. HD: ”Till underhåll räknas i första rummet vad som åtgår till mat, hyra och liknande, kläder och annat som behövs för livsuppehållet. Även mera speciella utgifter får beaktas, t.ex. för nödvändiga resor eller för särskild vård. Skälig hänsyn ska tas till omständigheterna i det särskilda fallet (jfr 2 § andra stycket).” Uttalandet är som hämtat från SOU 1964:57 s. 236 f. I 5:2 2 st. UB behandlas ”lyte eller allvarlig sjukdom” hos gäldenären eller dennes familj. Bestämmelsen ska inte läsas *e contrario*. Det nämndes notvis ovan i avsnitt 2.

⁴¹ Se även KFM:s Handbok Utmätning (2023) s. 239. Denna fråga beaktades även av HovR.

⁴² HD återkom till detta bl.a. i p. 16. Detta kommenteras kort i avsnitt 4.5.

⁴³ Se ovan i avsnitt 2.

⁴⁴ De återgavs ovan i avsnitt 2. HD:s uttalande om en ”garanti för att medlen kommer till avsedd användning och att gäldenären efter förmåga strävar att göra rätt för sig” är nästan identiskt med det återgivna förarbetsuttalandet.

Det hittills anförda var redan tämligen bekant, även övergången till löneutmättningsreglerna – dock med undantag för HD:s bekräftelse av KFM:s praxis.⁴⁵

Efter det gick HD in på "[e]n annan situation", där ett undantag från utmätning av medel skulle kunna vara aktuellt, nämligen när det handlar om medel som avsatts för betalning av "en större utgift, t.ex. för en tandläkarbehandling" (punkt 11),⁴⁶ men det "kan också handla om att gäldenären har en utgift som betalas kvartalsvis eller med annan periodicitet och vill förvissa sig om att ha tillräckligt med pengar när räkningen förfaller." Här och i de efterföljande punkterna behandlade HD följaktligen *längre tidsintervall på utgiftssidan* och med det lämnade HD tydligt diskussionerna i förarbetena – åtminstone för ett ögonblick. En kort kommentar. Möjligen hade HD kunnat frigöra sig från förarbetena genom att påpeka att dessa tar sikte på intäktssidan, men inte på den i målet aktuella utgiftssidan. HD valde inte den vägen. Detta kommenteras nedan.⁴⁷ I de två efterföljande punkterna modifierade HD endast kvartalsuttalandet medan garantiuttalandet explicit var kvar, dock mer åt det implicita hållet i punkt 13.

I den efterföljande punkten 12 återvände HD till förarbetenas kvartalsuttalande och anförde att "[d]en *riktlinje* om högst tre månader som har angetts i förarbetena bör inte utgöra någon yttersta gräns för hur länge medel kan undantas".⁴⁸ Enligt HD borde medel "*sålunda* i viss omfattning kunna undantas under en längre tid, om de är avsedda att användas för att täcka utgifter för gäldenärens försörjning som förfaller till betalning med längre mellanrum".⁴⁹ Men HD tillade också att det "emellertid då [är] särskilt viktigt att den framtida användningen av medlen kan garanteras".⁵⁰ Här kan för det *första* noteras att kvartalsuttalandet konstaterades vara endast en riktlinje och att av det konstaterandet följde (ordet "*sålunda*") att längre tidsgränser var möjliga; kvartalsuttalandets "knappast" är nog inte passé, men är endast en riktlinje, åtminstone för utgiftssidan. För det *andra* kan samtidigt noteras att HD här omformulerade det ursprungliga garantiuttalandet i en än mer restriktiv riktning.

⁴⁵ En sådan koppling finns även i TR:s och HovR:s beslut och där är den tydligare.

⁴⁶ Tandläkarexemplet kan kopplas till uttalandet om "särskild vård" i SOU 1964:57 s. 237. Men det finns nyare exempel i underrättspraxis. Se nedan i avsnitt 4.2.1.

⁴⁷ Se nedan i avsnitt 4.2.2.

⁴⁸ HD:s beslut p. 12 [min kurs.].

⁴⁹ HD:s beslut p. 12 [min kurs.].

⁵⁰ HD:s beslut p. 12.

Efter detta gick HD in på ytterligare "[e]n situation" och här handlade det om ytterligare förlängning av tiden (punkt 13). HD anförde:

En situation där medel bör kunna undantas under särskilt lång tid, även under *ett år eller mera*, är när gäldenären har *reserverat medel* för att kunna betala ett årligt arvode till en god man eller förvaltare. I ett sådant fall *torde man regelmässigt kunna räkna med* att medlen kommer att användas för det avsedda ändamålet (jfr 12 kap. 2 § föräldrabalken och vad som kan följa av förordnandet).⁵¹

Här tog HD ett steg i motsatt riktning i förhållande till det ursprungliga garantiuttalandet. HD:s tidigare mer restriktiva uttalande blev på detta ställe där vi närmade oss fallets sakomständigheter betydligt mer liberalt i förhållande till gäldenären. Här kan även noteras att ordet garanti t.o.m. har försvunnit – åtminstone för ett ögonblick, för det återkommer i den konkreta bedömningen. I den konkreta bedömningen, dvs. "HD:s bedömning i detta fall", framgår det även att garantin finns i denna punkts avslutande parentes.

Efter det nu presenterade följde *HD:s bedömning i detta fall*. HD förklarade till att börja med att den inte gjorde någon annan bedömning än HovR beträffande 2018 års arvode (punkt 14). Bedömningen i det följande gällde arvodet för år 2019.

Här inledde HD med att konstatera att det saknades "anledning att betvivla [den hjälpbehövandes] uppgift om att han avsatt medel för att i efterskott kunna betala arvodet till sin gode man och förvaltare" och att han genom överförmyndarnämndens beslut den 14 februari 2020 ålades att betala arvode (punkt 15).

Under nästa punkt avhandlades tre omständigheter (punkt 16). HD konstaterade att (1) arvodeskostnaderna "är av sådant slag att de normalt ska undantas när förbehållsbeloppet bestäms". Därefter följde (2) "garantispekten" och den kunde stödas på den gode mannens och förvaltarens redovisningsskyldighet. Genom den förelåg "tillräckliga garantier för att medlen kommer till avsedd användning". Slutligen avhandlades (3) rekvisitet "synnerliga skäl" och det kopplades till arvodets bestämmande. Det skedde årsvis och därför ansåg HD att det "förelåg synnerliga skäl för att undanta medel som motsvarar det arvode som är eller kan antas vara upparbetat och som ännu inte har förfallit".

⁵¹ HD:s beslut p. 13 [mina kurs.]. Den uppmärksamme noterar att den följde på "[e]n annan situation" två punkter högre upp. Jag uppfattar denna punkts situation som en fortsättning och konkretisering av det ovan uttalade.

Mot denna bakgrund kom HD till beslutet att HovR:s beslut skulle ”ändras på så sätt att Kronofogdemyndighetens beslut om utmätning av bankmedel upphävs till ett ytterligare belopp om 15 790 kr som motsvarar vad [den hjälpbehövande] skulle betala i arvode för år 2019. Efterföljande fördelings- och utbetalningsbeslut ska i samma utsträckning upphävas”.

4. Kommentarer

4.1 Det snäva prejudikatet – och inledning till ett bredare prejudikat

Rättsfrågan i målet var som bekant följande:

Frågan i målet är i vilken utsträckning bankmedel som behövs för att betala ett arvode till en god man eller förvaltare kan undantas från utmätning på grund av synnerliga skäl.⁵²

Det man snabbt kan utläsa av rubriken är följande:

Bankmedel som löpande reserverats för att kunna betala årsarvode till en god man och förvaltare har ansetts kunna undantas som beneficium vid utmätning enligt 5 kap. 1 § 7 UB.

Det man snabbt kan utläsa av HD:s konkreta bedömning i detta fall är ungefär följande:

1. Det gäller situationer när det saknas anledning att betvivla den hjälpbehövandes uppgift om att medel avsatts för att betala årsarvode.

Det konstateras vidare:

2. att arvodeskostnaderna ”är av sådant slag att de normalt ska undantas när förbehållsbeloppet bestäms”,
3. att tillräckliga garantier för att medlen kommer till avsedd användning förelåg genom den gode mannens och förvaltarens redovisningsskyldighet, och
4. att arvodet i detta fall fastställs årsvis. Därför förelåg ”synnerliga skäl” för att undanta medlen från utmätning.

⁵² HD:s beslut p. 6.

Av det återgivna kan punkt 4 kopplas till kvartalsuttalandet och punkterna 1 och 3 till garantiuttalandet. Punkten 1 får även sägas utgöra en nyhet sett till lagtext och förarbeten. I *avsnitt 4.2* fördjupas kvartalsuttalandet och i *avsnitt 4.3* garantiuttalandet. I anslutning följer i *avsnitt 4.4* en diskussion om lagtextens ”synnerliga skäl” och frågan om vi genom detta beslut inte snarare har rört oss i riktningen ”särskilda skäl”. I *avsnitt 4.5* diskuteras sambandet mellan den aktuella beneficiestämningen och löneutmättningsreglerna. Den uppmärksamme noterar att HD-beslutets ingress tar sikte på 5:1 p. 7 UB medan punkt 2 ovan kopplar arvodeskostnaderna till ”förbehållsbeloppets bestämmande” enligt 7:4–5 UB och inte till beneficiestämningens ”underhåll”. I *avsnitt 4.6* diskuteras ytterligare två aspekter, nämligen vad ”i viss omfattning” och avsätta eller reservera medel i HD-beslutet innebär. I *avsnitt 4.7* diskuteras avslutande en begränsning av prejudikatet och den visar sig i hanteringen av 2018 års arvode som jämförelse.

4.2 Kvartalsuttalandet och längre tidsintervall på utgiftssidan

4.2.1 Nyhetsvärde och HD:s inspiration

Längre tidsintervall på intäktssidan (eller kanske t.o.m. osäkerhet) berörs i förarbetena och tillhör standardkommentarerna i litteraturen. De omnämns även i detta beslut. Det intressanta är att vi här får ett tydligt avgörande från HD avseende *längre tidsintervall på utgiftssidan*; i tillägg ett uttalande som tidsmässigt sträcker sig bortom förarbetenas kvartalsuttalande. Häri ligger en stor del av nyhetsvärdet.

HD:s beslut torde i denna del knappast vara gripet ur luften. Det bör inte uteslutas att inspirationen står att finna i dagens moderna förhållanden exemplifierade i bl.a. underrättspraxis och modernare lagförarbeten. Gällande just *tandvårdskostnader* – exemplet som nämns i HD-beslutets punkt 11 – finns exempel i hovrättspraxis.

I RH 2008:64 gjorde gäldenären gällande att förbehållsbeloppet från tidigare utmätningar behövdes för att kunna gå till tandläkaren och för att köpa glasögon. HovR underkände inte de aktuella utgiftsposterna i sig, men gäldenärens överklagande avsågs ändå, eftersom varken behovet av eller kostnaden för tandvård eller glasögon styrktes. Mot den bakgrunden och det förhållandet att gäldenären under lång tid lämnat förbehållsbeloppet orörda ansåg HovR att inget visade på ett faktiskt underhållsbehov. Målet nämns även i Gregow s. 154. I Hovrätten för Övre Norrlands beslut 2013-04-03 i mål nr ÖÅ 962-12 var tandvårdsbehovet styrkt. KFM:s utmättningsbeslut upphävdes.

Det finns även hovrättspraxis där avsättande av pengar för kostnader långt bortom kvartalsgränsen – t.o.m. *upp till ett år* – har godtagits.

I Göta hovrätts beslut 2009-06-09 i mål nr ÖÅ 1149-09 hade bankmedel avsatts för att täcka kommande försäkrings- och lånekostnader. Bl.a. mot bakgrund av att det handlade om bankmedel, som hade sparats för betalning av kostnader, som hade beaktats när förbehållsbeloppet vid löneutmätning hade bestämts, borde det enligt domstolen finnas utrymme att utsträcka tidsintervallet för beneficiarieskyddet enligt 5:1 p. 7 UB till att omfatta längre tid än ett kvartal. Bankmedlen ansågs kunna undantas som beneficium upp till ett år.

I SOU 2016:81, som inte har lett till en förnyelse av UB i lagtext, behandlas temat under överskriften ”*Ett ökat utrymme för individuella bedömningar*”.⁵³ Där konstateras bl.a. att det är ”förhållandevis vanligt att människor sparar under längre tid för att kunna betala en större utgift som en omfattande tandläkarbehandling eller en årlig avgift, t.ex. arvode till en god man.” Sparas medlen på ett sparkonto riskerar de att utmätas och folk kan då ”frestas att ’gömma undan pengar’ från Kronofogdemyndigheten”. Varningen kom i detta fall från Yrkesföreningen för budget- och skuldrådgivare i kommunal tjänst. Avsnittet avslutas med ett generellt uttalande om att det kan handla om *längre tidsintervall på utgiftssidan*.⁵⁴

Det bör mot bakgrund av det presenterade inte uteslutas att dessa underrättsdomar och förarbeten har haft betydelse för HD:s avgörande och med det kan man väl säga att förarbetena har bekräftats, om inte av lagstiftaren, så av HD, om än implicit.

4.2.2 *En alternativ väg med stöd i en närläsning av förarbetena*

En alternativ väg hade som påpekats varit möjlig för HD. Då hade domstolen kunnat frigöra sig från de äldre förarbetena med tillhörande kvartals- och garantiuttalanden.⁵⁵ Den alternativa vägen hade kunnat gå via en närläsning (eller närsynt läsning) av förarbetena med konstaterandet att dessa i sig endast tar sikte på längre tidsintervall på *intäktssidan*, men att den nu aktuella situationen handlar om den måhända i modern tid mer vanliga situationen

⁵³ SOU 2016:81 (Band 1) s. 392 ff.

⁵⁴ SOU 2016:81 (Band 1) s. 394 och uttalandet ”större utgifter och räkningar som förfaller med längre tidsintervall”.

⁵⁵ Se ovan i avsnitt 3.2.

med längre tidsintervall på *utgiftssidan* – och den situationen behandlas inte i förarbetena. HD valde som bekant inte denna alternativa väg.

Min föreslagna väg – om den hade beaktats – hade kanske uppfattats som antingen en snäv *in casu*-lösning för utgiftssidan, eller tvärtom som en lösning med oklara återverkningar. Här tog HD istället ställning till kvartalsuttalandet mer generellt, men man kan samtidigt fråga sig om HD:s uttalande i punkt 12 om att kvartalsuttalandet (endast) utgjorde en ”riktlinje” även gäller för längre tidsintervall på *intäktssidan*. Motiveringen mot en generell likabehandling – och följaktligen mot ett symmetriargument – är måhända en aning simpelt att de moderna förhållandena ser ut på detta sätt.

Med HD:s valda väg påverkas inte heller garantiuttalandet. Det kan uppfattas som positivt och bidra till förutsebarhet. Målet innebär en konkretisering, en illustration, men i övrigt förblir sakerna som de är – eller åtminstone ser det ut så. Strax ska jag redogöra för varför det bara ser ut så och det har med garantiuttalandet att göra, vilket jag inte är positiv till.⁵⁶

4.2.3 Kort om prejudikattolkning – och en konklusion

Vad gäller då avseende tidsgränserna efter HD-beslutet? Svaret på den frågan är beroende av hur man tolkar moderna HD-avgöranden. Om prejudikattolkning, *ratio decidendi* och *obiter dicta* har det under det senaste dryga decenniet skrivits mycket.⁵⁷ Det hänger i hög grad samman med HD:s ändrade domskrivningsstil. I litteraturen har det behandlats under rubriken ”HD:s domskrivning efter 2011”.⁵⁸ Till den ändrade stilen hör en övergång från s.k. vävda till uppdelade domskäl,⁵⁹ men också mer omfattande dom-

⁵⁶ Se strax nedan i avsnitt 4.3 med underrubriker.

⁵⁷ Till de nämnda texterna hör bl.a. Lindskogs tillägg för egen del i NJA 2012 s. 535, där han förklarar sin syn på de högsta instansernas roll, Bengtsson, Bertil, Om Högsta domstolens nya skrivsätt, JT 2012–13 s. 743–753, Ramberg, Christina, Prejudikat som rättskälla i förmögenhetsrätten, Stockholm 2017, temahäften i SvJT 2017 häfte 10 och 2022 häfte 5. En litteraturoversikt finns också: Sternberg, Sofia, Litteratur om HD som prejudikatinstans, SvJT 2022 s. 605–612 (607 ff.). Ett av de nyare bidragen är Kieri, Oskar, Obiter dicta i tvistemål och prejudikatbundenhet – att bestämma prejudikatets gränser genom processuella regler, JP 2022 nr 1 s. 105–126 med talrika hänvisningar. Näst nyast: Jarnesand, Marie, Högsta domstolen och enhetligheten – om enhetlighetsargumentets betydelse för prejudikatprocessen, Stockholm 2023, se bl.a. s. 315 ff. och 319 ff. Tillägg här i årsboken: det senaste bidraget är Johansson/Asp/Runesson, JT 2023–24 nr 4.

⁵⁸ Heuman i Finna rätt s. 177. Se även Johansson/Asp/Runesson, JT 2023–24 nr 4, avsnitt 4.1.

⁵⁹ Terminologin lånad av Asp, Petter, Skäl, slut och skiljaktighet – noteringar kring svensk prejudikatlära, SvJT 2021 s. 444–473 (471 f.).

skäl; det har med avseende på det sista talats om läroboksdomskäl.⁶⁰ Idag är domskälen uppdelade, men övergången skedde gradvis och påverkades bl.a. av vem som var referent i målet.⁶¹ Den frågan ska inte fördjupas mer än nödvändigt, utan min kommentar är huvudsakligen inriktad på de uppdelade domskälen.

De moderna *uppdelade domskälen* ses av många på det sättet att HD efter en presentation av bakgrunden mer utförligt beskriver och tolkar rätten för att slutligen nå fram till en rättsregel. Det som därefter följer under rubriken ”Bedömningen i [eller av] detta fall” är den konkreta tillämpningen av denna rättsregel.⁶² Med en sådan syn ligger prejudikatet – eller det borde åtminstone vara så – i avgörandets generella/allmänna del.⁶³ Delar man detta synsätt blir svaret enligt HD-beslutets punkt 13 i den allmänna delen ”ett år eller mera”.

Om man istället läser beslutet snävare kan man anse att det som inte framgår av den konkreta bedömningen i detta fall utgör *obiter dicta*. Med en sådan syn kan man konstatera att rent konkret handlade det i bedömningen om knappt fyra månader. Samtidigt måste man då också konstatera att även den konkreta delen öppnar upp för mer genom konstaterandet att arvodet ”fastställs årsvis” (HD-beslutet punkt 16).

För egen del läser jag som utgångspunkt HD:s avgöranden på det sättet att jag ser bedömningen i detta fall som en konkret tillämpning av rättsregeln i beslutets allmänna del. Med det sagt landar jag då i ”ett år eller mera”.

För den som väljer att finna det prejudicerande i den konkreta tillämpningen blir det problematiskt med HD-beslutets knappt fyra månader, eftersom bedömningen inte på något sätt är framåtblickande, utan att det istället

⁶⁰ Ramberg, Christina, Prejudikat som rättskälla, SvJT 2017 s. 773–782 (781). Se även kommentarer och bemötande i Johansson/Asp/Runesson, JT 2023–24 nr 4, avsnitt 4.1.

⁶¹ Efter en egen genomgång kan jag konstatera att de uppdelade domskälen hade blivit i klar majoritet i HD:s avgöranden framemot sommaren 2013.

⁶² Se Lindsjogs tillägg för egen del i NJA 2012 s. 535 p. 3: ”Avgörandena är numera ofta, om än inte alltid, skrivna så, att mödan först och främst är inriktad på att slå fast en rättsregel, som sedan tillämpas i det konkreta fallet.” I litteraturen, se bl.a. Heuman i Finna rätt s. 177, Danielsson, Christer, Utformningen av Högsta domstolens avgöranden nu och då, SvJT 2022 s. 513–518 (513 p. 3). Se även Johansson/Asp/Runesson, JT 2023–24 nr 4, avsnitt 4.3, 4.4 och 5.1.

⁶³ Bilden är inte oomstridd, se t.ex. uttalandet i Asp, Petter, Skäl, slut och skiljaktighet – noteringar kring svensk prejudikatlära, SvJT 2021 s. 444–473 (471): ”Jag har hört sägas både att prejudikatet ligger i det som sägs *före* bedömningen i det enskilda fallet och att prejudikatet ligger *i* bedömningen i det enskilda fallet.” Utförligt och resonerande runt temat i Johansson/Asp/Runesson, JT 2023–24 nr 4, avsnitt 5.1.

handlade om ett senare inträffande faktum. Rent praktiskt finns ju själva arvodesbeslutet i många fall inte när utmättningsbeslutet fattas (den 23 oktober 2019 fanns inte arvodesbeslutet, som var från den 14 februari 2020). Tidsangivelsen i beslutet kan följaktligen knappast fylla funktionen att vara prejudicerande för de fall där det faktiska beslutet ännu inte föreligger. Det enda som finns är ett möjligt antagande om betalningsskyldighet, eftersom denna enligt 12:16 3 st. FB är beroende av den hjälpbehövandes inkomst. Istället är det ”fastställs årsvis” som får vara prejudicerande, förutsatt att man anser att det prejudicerande ligger i den konkreta bedömningen.

4.3 Garantiuttalandet och HD:s explicita tillämpning – och den implicita tillämpningen

4.3.1 Garantiuttalandet som mantra

Garantiuttalandet⁶⁴ är som påpekats ständigt återkommande i litteratur och rättspraxis. Emellanåt tycks det nästan upprepas som ett *mantra* – det rabblas som en helig sats utan en djupare reflektion över vad som faktiskt utsägs. Olika garantivarianter förekom också i föreliggande beslut. HD talade om ”garanti”, ”garanteras”, ”kunna räkna med” och ”tillräckliga garantier”.⁶⁵ På annat håll har de alternativa formuleringarna ”kan antas”, eller ”varit avsedd och behövs” använts.⁶⁶ Frågan är om vi genom detta HD-beslut hamnat närmare de senare uttalandena (dvs. ”kan antas”, eller ”varit avsedd och behövs”) än förarbetenas garantiuttalande, dvs. om HD:s uttalanden – medvetet eller omedvetet – har mer av just ett mantra över sig än att de utgör normativa utsagor.

Texten inleds med att i *avsnitt 4.3.2* problematisera garantiuttalandet och studera HD:s explicita tillämpning av det, eller m.a.o. vad HD säger att den gör. I *avsnitt 4.3.3* undersöks den implicita tillämpningen, dvs. vad HD gör, eller kanske snarare den rättsliga konsekvensen av det HD säger att den gör, i detta fall det juridiska innehållet i HD:s presenterade garanti. I *avsnitt 4.3.4* diskuteras om HD hade kunnat välja en annan väg med stöd i moderna källor. I *avsnitt 4.3.5* följer en avslutande kort konklusion.

⁶⁴ Som påminnelse: ”Vid tillämpningen måste även krävas, att man har någon garanti för att medlen kommer till avsedd användning och att gäldenären strävar att efter förmåga göra rätt för sig.” Det återgavs avslutande i avsnitt 2 och härrör från SOU 1964:57 s. 237.

⁶⁵ Se HD:s beslut p. 10, 12, 13, resp. 16.

⁶⁶ Gregow s. 154 resp. SOU 2016:81 (Band 2) s. 48 (lagtextförslaget).

4.3.2 Det problematiska med garantiuttalandet – och HD:s explicita tillämpning av det

Det mest problematiska med uttalandet – om man tar det bokstavligt – är att gäldenären och (mestadels)⁶⁷ tillika garantigivaren har bristfällig betalningsförmåga. Vad för påföljder ska göras gällande mot gäldenären om garantin om avsedd användning inte infräs? Gäldenären är redan betalningsskyldig, men med just bristfällig betalningsförmåga, och följaktligen inte en lämplig garantigivare. Uttalandet återgavs även av HD och det följdes av ”och att gäldenären strävar att efter förmåga göra rätt för sig”.⁶⁸ Det framstår som mer relevant att lägga fokus på sistnämnda del av citatet, eftersom det kan ges ett reellt innehåll med konsekvenser avseende påståenden om att pengar avsatts för ett visst underhållsändamål.⁶⁹

HD återvände därefter till garantiuttalandet i samband med förklaringen att förarbetenas kvartalsuttalande utgjorde en riktlinje. I dessa fall var det ”särskilt viktigt att den framtida användningen av medlen kan *garanteras*”.⁷⁰ Efter det gick HD över till ännu längre tidsintervall på utgiftssidan och närmade sig samtidigt det konkreta fallets årsarvode till god man och förvaltare. Man skulle *a fortiori* kunna tänka sig att åtminstone detsamma (dvs. just nämnda ”särskilt viktigt ... kan *garanteras*”) skulle gälla här (eller att särskilt viktigt stärks till synnerligen viktigt). Istället tycks HD tvärvända och kravet verkar mildras. I det nu nämnda fallet ”torde man regelmässigt *kunna räkna med* att medlen kommer att användas för det avsedda ändamålet”.⁷¹ Stödet för detta kan inte ligga i att gäldenären reserverat pengar, utan måste ha med jfrhänvisningen till 12:2 FB ”och vad som kan följa av förordnandet” att göra.

Garantiuttalandena var dock inte avslutade med det just presenterade, för i den konkreta bedömningen uttalade HD att genom den gode mannens och förvaltarens ”redovisningsskyldighet föreligger även *tillräckliga garantier*”.⁷²

⁶⁷ Här bortses från situationen att någon annan blir medgäldenär, garantigivare eller borgensman. En sådan person är givetvis prestationsskyldig vid sidan av eller efter gäldenären.

⁶⁸ HD:s beslut p. 10. Det återgivna citatet ingår även i garantiuttalandet.

⁶⁹ Det gjordes exempelvis i RH 2008:64 (ovan i avsnitt 4.2.1).

⁷⁰ HD:s beslut p. 12 [min kurs.].

⁷¹ HD:s beslut p. 13 [min kurs.].

⁷² HD:s beslut p. 16 [min kurs.]. Uttalandet följde efter att HD direkt innan uttalat att (1) det saknades anledning att betvivla att den hjälpbehövande avsatt medlen för den aktuella utgiften, att (2) ett arvodesbeslut förelåg, och att (3) nämnda utgifter undantogs vid beräkning av förbehållsbeloppet (se HD:s beslut p. 15 för (1) och (2) resp. p. 16 för (3)). Det kan notvis påpekas att (1) och (3) är oproblematiske, eftersom de har täckning i beslutets allmänna del (se HD:s beslut p. 13 resp. p. 9). Däremot saknar (2) tydlig täck-

En preliminär sammanfattning. HD inledde följaktligen med *garantiuttalandet*, gick via att det var *särskilt viktigt* att något kunde *garanteras*, vidare till ett mildare *kunna räkna med* för att i bedömningsdelen ankomma i *tillräckliga garantier*. Cirkeln börjar och slutar i förarbetena. Det presenterade är HD:s explicita tillämpning, eller m.a.o. vad HD säger att den gör.

4.3.3 Den implicita tillämpningen: det juridiska innehållet i HD:s presenterade garanti

Med HD:s implicita tillämpning avses som påpekats vad HD gör, eller kanske snarare den rättsliga konsekvensen av det HD säger att den gör, i detta fall är den rättsliga konsekvensen det juridiska innehållet i HD:s presenterade garanti. Vad blir då egentligen innehållet i HD:s något ambivalent hantlade garanti? Vad är det som ska ge garantin ett innehåll eller åtminstone tjäna som motivering för att en garanti ska kunna anses föreligga? Finns det något innehåll, eller ser det bara så ut? Krasst formulerat vill jag påstå att garantin – givet HD:s motivering och den rättsliga konsekvensen av den – är innehållslös.

För det *första* stöder HD resultatet på en hänvisning till 12:2 FB i beslutets allmänna del, vilken i den konkreta bedömningsdelen har blivit en redovisningsskyldighet.⁷³ Det problematiska med det är att en redovisningsskyldighet för en god man eller förvaltare inte står att finna i den bestämmelsen. Däremot framgår på andra ställen att de ska föra räkenskaper (12:5 FB),⁷⁴ före den 1 mars varje år i en årsräkning till överförmyndaren ska redogöra för förvaltningen (14:15–20 FB)⁷⁵ – här återfinns redovisningsskyldigheten för bl.a. gode män och förvaltare – och att överförmyndaren har rätt att gå igenom de räkenskaper och anteckningar som avses i 12:5 FB (16:3 2 st. FB). En redovisningsskyldighet finns sålunda, men inte i den nämnda bestämmelsen.

För det *andra* – och det här är den egentliga poängen – kan man fråga sig hur denna redovisningsskyldighet skulle kunna fungera som garanti. Det torde vara beroende av om ett förordnande innebär att den hjälpbehövande förlorar rättshandlingsförmågan avseende just pengahanteringen. Ett god-

ning i den allmänna delen. Detta påverkar dock inte temat i detta avsnitt och behandlas därför separat nedan i avsnitt 4.7.

⁷³ HD:s beslut p. 13 resp. 16. Det kan påpekas att även HovR hänvisade till en redovisningsskyldighet, dock utan angivande av lagstöd.

⁷⁴ Walin/Vängby/Singer/Jänterä-Jareborg, 12 kap. 5 § FB, stycket som inleds med ”Redovisning till ...”.

⁷⁵ Se Walin/Vängby/Singer/Jänterä-Jareborg, främst 14 kap. 15 § FB.

mansförordnande har inte denna verkan (11:5 FB).⁷⁶ En god mans rättshandlingar kräver därför som huvudregel den hjälpbehövandes samtycke.⁷⁷ Den gode mannen ses principiellt som ett biträde.⁷⁸ Ett förvaltarförordnande leder endast till förlorad rättshandlingsförmåga inom ramen för det konkreta förordnandet. Där har förvaltaren ”ensam rådighet över den enskildes egendom och företräder denne i alla angelägenheter som omfattas av uppdraget” (11:9 1 st. FB), dock med konkreta begränsningar även inom ramen för förordnandet (11:8 FB).⁷⁹ Förvaltarens samtycke krävs för den hjälpbehövandes rättshandlande inom ramen för förordnandet (11:10 FB). För fullständighetens skull kan nämnas att en rättshandling som företagits utanför förordnandet inte är bindande för den hjälpbehövande (11:5 1 st. 1 men. FB för god man respektive 11:11 1 men. FB för förvaltare). Ett sådant handlande kan leda till skadeståndsskyldighet för ställföreträdaren (11:6 FB för god man respektive 11:11 2 men. FB för förvaltare).

Frågan om rättshandlingsförmåga behöver inte fördjupas mer än så, för i beslutets allmänna del omnämns den hypotetiska situationen att den hjälpbehövande ”har reserverat medel” och i den konkreta bedömningsdelen uttalas att den hjälpbehövande ”avsatt medel”.⁸⁰ Oavsett hur förordnandena har sett ut, har den hjälpbehövande hanterat medlen – och i och med att HD:s uttalanden även omfattar godmansfallet, där den hjälpbehövande inte förlorar rättshandlingsförmågan, saknar fallets faktiska pengahantering i sig betydelse.⁸¹

⁷⁶ Beroende på tillståndet hos den hjälpbehövande kan lag (1924:323) om verkan av avtal, som slutits under påverkan av en psykisk störning vara tillämplig på den hjälpbehövandes rättshandlingar, se Walin/Vängby/Singer/Jänträ-Jareborg, 11 kap. 5 § FB, stycket som inleds med ”Hinder mot ...”.

⁷⁷ Se även de inledande uttalandena i Fridström Montoya, Therése, Leva som andra genom ställföreträdare – en rättslig och faktisk paradox, Uppsala 2015 s. 31 före och i not 41.

⁷⁸ Se t.ex. Fridström Montoya, a.a. s. 255.

⁷⁹ Enligt bestämmelsen kan den hjälpbehövande, trots förordnande, ingå arbetsavtal, förfoga över lön, avkastning av denna och surrogat för denna och förfoga över egendom efter särskilt förordnande (vid gåva, testamente, eller förmånstagarförordnande). Bestämmelsen liknar 9:3–4 FB.

⁸⁰ HD:s beslut p. 13 resp. 15.

⁸¹ Ett notvis tillägg. Om man läser TR-beslutet istället för NJA-referatets version kan man konstatera att medlen som återbetalats av KFM skulle användas till att betala den förfallna skulden avseende 2018 års arvode. Den förföll i juni 2019, men betalades inte. Upphävningen av den första utmätningen skedde den 16 augusti, men det framgår inte när den tidigare utmätningen skedde. Möjligtvis förhindrade den en betalning i juni. Då återstår luckan mellan återbetalningen den 18 september och den förnyade och överklagade

Sammanfattningsvis måste sägas att garantin ser betydligt mer ut för världen än den är. HD:s beslut ger genom garantin, som stöds på att det finns en god man och förvaltare, intryck av att presentera en snäv och förarbetslojal *in casu*-regel. Men eftersom inblandningen av ställföreträdaren varken rättsligt eller faktiskt var avgörande för utgången, är garantin innehållslös. HD har därigenom öppnat upp för en bredare läsning av avgörandet. En sådan bredare läsning skulle kunna utgå från lagtextens ”underhåll”. Frågan blir då om det finns något skäl till att just det nämnda arvudet ska privilegieras, eller om det sagda inte också kan tillämpas också för andra utgifter avseende underhåll?

Min syn är att HD har skapat ett bredare prejudikat för utgifter som kan subsumeras under lagtextens ”underhåll”. Garantimantrat har upprepats, men den implicita tillämpningen har visat att garantin får sägas vara innehållslös och just det gör uttalandet om och innehållet i HD:s presenterade garanti intressant och det öppnar upp för den nu gjorda bredare läsningen. Här ligger också ett nyhetsvärde – men det framträder inte genom vad HD säger att den gör (den explicita tillämpningen), utan av vad HD gör (den implicita tillämpningen), eller som påpekats kanske snarare som en rättslig konsekvens av det HD säger att den gör – och i detta fall handlade det om det juridiska innehållet i HD:s presenterade garanti. Och den är som påpekats innehållslös.

4.3.4 En alternativ väg med stöd i moderna källor?

Hade HD kunnat välja en annan väg? Garantittalandet är som påpekats en ständigt återkommande referens och verkar svårt att tänka bort – samtidigt som det är ”svårförståeligt” om man väl tänker på vad som utsägs. Moderna varianter av uttalandet återfinns även i SOU 2016:81. Där presenteras först en garanti följd av alternativet ”kan antas”.⁸² Ordet garanti kan följaktligen strykas här. Det följs på nästa sida av uttalandet om ”någon garanti för att pengarna kan antas komma till avsedd användning”. Nu handlar det inte

utmätningen den 23 oktober och under den tiden fungerade den gode mannen dåligt som garantigivare.

⁸² SOU 2016:81 (Band 1) s. 393: ”Vidare måste det krävas att det finns någon garanti för att medlen kommer till avsedd användning eller åtminstone att detta kan antas bli fallet och att gäldenären strävar efter att göra rätt för sig efter sin förmåga.”

om alternativ, utan istället har den ofrivilliga ordleken med mantrat lett fram till en garanti för att något kan antas och det är svårförståeligt logiskt sett.⁸³

Poängen är inte att raljera, utan att visa att garantiuttalandet är just ett mantra som upprepas utan närmare reflektion – och i detta fall även förvrängs. I SOU:ns förslag till ny lagtext användes istället formuleringen ”tillgången varit avsedd och behövs för underhåll”.⁸⁴ Att explicit anamma ett lagförslag som inte har lett till lagstiftning är inte det jag föreslår. Att göra det explicit vore istället att föregripa lagstiftaren när denne får sägas ha tagit ställning genom att inte lagstifta. Att uttryckligen gå emot det valet skulle kunna ses som tydlig ”HD-aktivism” och det föreslås inte här.

HD hade istället kunnat ta till sig de uttalanden i den centrala exekutionsrättsliga litteraturen som tagit ställning i frågan utan att referera till förarbetena. I ett avsnitt där det är tydligt att *Gregow* har läst de relevanta förarbetena – dock utan hänvisning, vilket å andra sidan inte är ovanligt⁸⁵ – presenteras först hans kvartalsuttalande och det följs av hans ersättningstext till garantiuttalandet:

Det bör också krävas att medlen *kan antas* komma till avsedd användning.⁸⁶
[Min kurs.]

Här har garantin och gäldenärens strävan att göra rätt för sig reducerats till ett ”kan antas”. Och det kanske inte behövs mer. Det sker dock utan att *Gregow* går i polemik med garantiuttalandet, helt enkelt eftersom det inte nämns. Ett annat uttalande i samma riktning förekommer även i UB-kommentaren om en ”besläktad” bestämmelse, nämligen 7:4 UB om löneutmätning och ”underhåll”:

För att medel ska få förbehållas gäldenären till fullgörande av frivillig betalning måste krävas, att gäldenären verkligen *kan väntas använda dem för avsett ändamål*.

⁸³ SOU 2016:81 (Band 1) s. 394: ”Precis som i dag måste det krävas att det finns någon garanti för att pengarna kan antas komma till avsedd användning och att gäldenären strävar efter att göra rätt för sig efter sin förmåga”. En annan variant förekommer avslutande i Schytzer, Jonatan, Beneficieregeln i 5 kap. 1 § 7 p. utsköningsbalken i nytt ljus – analys, JP Infonet 2022: ”I vissa fall kan egendomen undantas under längre tid, under förutsättning att den framtida användningen av medlen kan garanteras och att man kan räkna med att medlen kommer att användas för det avsedda ändamålet.”

⁸⁴ SOU 2016:81 (Band 2) s. 48. Kursiveringarna anger lagförslagets nya text.

⁸⁵ Se t.ex. hans egna uttalanden i *Gregow*, Torkel, Tredje mans rätt vid utmätning, Stockholm 1987 s. 6.

⁸⁶ *Gregow* s. 154.

mål. Om gäldenären t.ex. brukar regelbundet betala underhåll till någon underhållsberättigad, kan man i regel utgå från att han ska fortsätta därmed.⁸⁷

Enligt min uppfattning vore det en lämplig väg att gå för rättstillämpningen. Citatet anger lite mer än bara ”kan antas”. Att det hela harmonierar tämligen väl med SOU 2016:81 är inte heller dåligt, men lösningen är förankrad i mer vedertagna källor och en eventuell aktivismkritik kan då avfärdas. I framtiden kan dock HD få motivera varför garantiuttalandet inte ska följas. Det enklaste sättet är möjligen att flytta fokus från garantin till texten efter ”och”, nämligen till ”att gäldenären strävar att efter förmåga göra rätt för sig”.⁸⁸ Uttalandet rymmer även väl med litteraturcitaten strax ovan, även om jag för egen del föredrar det ovan angivna litteraturcitaten kopplat till 7:4 UB, nämligen ”att gäldenären verkligen kan väntas använda dem för avsett ändamål”.⁸⁹ På så sätt kan vi verkligen lämna garantimantrat bakom oss.

4.3.5 Konklusion

I prejudikatväg bör man ta med sig att garantin genom detta HD-beslut har visat sig vara innehållslös.⁹⁰

Att garantin är innehållslös för även med sig att det som ser ut som en snäv och förarbetslojal *in casu*-regel avseende årsarvode till god man och förvaltare kan tolkas betydligt bredare. Min syn är att det gäller för samtliga utgifter som kan subsumeras under lagtextens ”underhåll”.⁹¹

Utän garantin måste det dock finnas någon gräns för vilka påståenden om ett avsättande av medel för underhåll som kan beaktas. En förarbetslojal gränsdragning skulle kunna ske med stöd i garantiuttalandets ”att gäldenären strävar att efter förmåga göra rätt för sig”.⁹² Det alternativ som har föreslagits är att istället följa litteraturuttalandet ”att gäldenären verkligen kan väntas

⁸⁷ Walin/Gregow/Millqvist/Persson, 7:4 UB, stycket som börjar med ”För att ...” [min kurs.]. Huvudansvarig för texten: Millqvist. Att ett liknande uttalande inte förekommer avseende 5:1 p. 7 UB kan förklaras med att Millqvist inte är huvudansvarig, utan Gregow.

⁸⁸ HD:s beslut p. 10. Uttalandet följer på HD:s garantiuttalande och sammanbinds med ett ”och” (och det gäller även för förarbetsuttalandet).

⁸⁹ Walin/Gregow/Millqvist/Persson, 7:4 UB, stycket som börjar med ”För att ...”. Som kommer att framgå nedan i avsnitt 4.5 är löneutmätningen den naturliga utgångspunkten, inte den nu aktuella beneficieregeln, och då är det lämpligt att anpassa sig till det litteraturuttalandet.

⁹⁰ Se ovan i avsnitt 4.3.2.

⁹¹ Se ovan i avsnitt 4.3.3.

⁹² Se ovan i avsnitt 4.3.2.

använda dem för avsett ändamål.” En gäldenär som tidigare försökt göra rätt för sig genom att betala skulder för underhåll kan väntas fortsätta med det.⁹³

Som återkoppling på den inledningsvis ställda frågan, om vi genom detta HD-beslut hamnat närmare de senare uttalandena (dvs. uttalandena i litteraturen) än förarbetenas garantiuttalande, blir svaret entydigt ja.⁹⁴ Vi kan därmed förhoppningsvis lämna garantimantrat bakom oss.

4.4 Från ”synnerliga skäl” till ”särskilda skäl”?

Efter HD:s uttalande om kvartalsuttalandet (”riktlinje”) och behandlingen av garantiuttalandet kan det vara på sin plats att lyfta de förarbetsrelaterade diskussionerna till att även omfatta själva lagtexten; den är som bekant den primära rättskällan när sådan finns. Lagtextens ”synnerliga skäl” (”dock ej utan synnerliga skäl för längre tid än en månad”) är kopplat till tidsfaktorn och följaktligen kvartalsuttalandet. Behandlingen av kvartalsuttalandet påverkar direkt hur vi ser på lagtextens ”synnerliga skäl”.

Uttrycket ”synnerliga skäl” tar sikte på sällsynta undantagsskäl, eller, som det tolkas i 2016 års SOU, ”ovanliga och särskilt beaktansvärda omständigheter”.⁹⁵ Sett till förhållandena under 1960-talet är det möjligt att en del av dagens längre tidsintervall på utgiftssidan skulle kunna anses vara sällsynta undantagsskäl, men sett till de nutida moderna förhållandena är de knappast sällsynta.

Mot bakgrund av bl.a. det som anförts ovan angående att man sparar längre för att kanske täcka årliga kostnader avseende underhåll, att folk frestas att gömma undan pengar från KFM och de längre tidsintervallen på utgiftssidan landade utredningen i förslaget att ”synnerliga skäl” borde ersättas av ”särskilda skäl”.⁹⁶ Den föreslagna lagtexten:

Från utmätning undantas

[...]

7. pengar, banktillgodohavande, annan fordran eller liknande tillgång som enkelt kan realiserars eller omvandlas till pengar om inte annat är föreskrivet och tillgången varit avsedd och behövs för underhåll åt svaranden, dock inte utan särskilda skäl för längre tid än en månad.⁹⁷

⁹³ Se ovan i avsnitt 4.3.4.

⁹⁴ Frågan ställdes ovan i avsnitt 4.3.1.

⁹⁵ SOU 2016:81 (Band 1) s. 393.

⁹⁶ SOU 2016:81 (Band 1) s. 394.

⁹⁷ Se SOU 2016:81 (Band 2) s. 48.

Det bör inte heller i denna anslutande fråga uteslutas att de modernare underrättsdomarna och förarbetena har haft betydelse för HD:s avgörande. Underrättsdomarna får sägas ha bekräftats i 2016 års förarbeten och HD instämmer i denna utveckling. Kanske kan man säga att utvecklingen har bekräftats, om inte av lagstiftaren, så av HD. Dock anmärkte HD inte på den restriktiva lagtexten, trots att det idag knappast ligger något synnerligt i längre tidsintervall på utgiftssidan. Lagtexten består, men är i otakt med rättstillämpningen. En anpassning av lagtexten vore därför önskvärd.

4.5 Bekräftelse av KFM-praxis: samma principer gäller för underhåll (5:1 p. 7 UB) och förbehållsbeloppets bestämmande vid löneutmätning (7:4–5 UB)

HD:s uttalande i punkt 9 i beslutet att KFM vid löneutmätning regelmässigt godtar arvodeskostnader för god man och förvaltare i den mån gäldenären ska betala dem kan se en aning malplacerat ut. Det konstateras endast av HD utan någon förklaring och man kan t.o.m. initialt misstänka att HD glider över till att tillämpa fel bestämmelse. Så kan det inte vara och så är det inte heller. Det kan ändå vara svårt att förstå uttalandets relevans. Därför behövs en kort förklaring.

I 7 kap. UB regleras löneutmätning och i 7:4 UB föreskrivs att KFM bl.a. ska undanta ”vad gäldenären behöver för sitt och familjens underhåll” från löneutmätning. Genom ordet *underhåll* kan man tycka att det finns en koppling till 5:1 p. 7 UB. Med utgångspunkt i detta underhållsbehov ska det s.k. förbehållsbeloppet bestämmas, 7:5 UB. Det tycks finnas ett lagom logiskt samband mellan dessa regelkomplex, men egentligen förklarar det ändå inte varför löneutmätningen behöver nämnas. Den troliga förklaringen till att HD ger löneutmätningen utrymme i detta beslut är att löneutmätning är KFM:s ”mest använda tvångsmedel” och blir därmed lätt den naturliga utgångspunkten.⁹⁸ Hos KFM framgår ett samband mellan bestämmelserna (eller snarare mellan godkännande av kostnader för beneficium och löneutmätning). Uttalandet avser 5:1 p. 7 UB:

⁹⁸ KFM:s Handbok Utmätning (2023) s. 215. Här kan notvis också nämnas KFM A 2022:1: Kronofogdemyndighetens allmänna råd om bestämmande av förbehållsbeloppet vid löneutmätning under år 2023. Dessa utges årligen. Några allmänna råd om underhåll och 5:1 p. 7 UB finns inte. Det illustrerar att löneutmätningen är den naturliga utgångspunkten, även om det kan se bakvänt ut.

Vid bedömningen av vilka kostnader som gäldenären ska förbehållas medel för ska samma principer som vid löneutmätning användas.⁹⁹

Uttalandet motiveras inte på detta ställe, men KFM förklarar åtminstone att samma principer ska gälla. Det finns en koppling. Den uttalade tanken bakom detta får nog sägas vara att de två pengautmätningssituationerna är tillräckligt lika för att också behandlas lika.¹⁰⁰

Mot bakgrund av KFM:s uttalande blir det måhända lättare att ta till sig att HD emellanåt talar om ”försörjning” istället för ”underhåll” (punkterna 1 och 12 i HD-beslutet). Och man förstår kopplingen till bestämmande av förbehållsbeloppet (punkt 16 i HD-beslutet). Det kan nämnas att diskussionerna i förarbetena till den nuvarande ordningen också bjöd på varierade formuleringar av vad förbehållsbeloppet skulle täcka, dock mer verklighetsanknutet och normalspråkligt formulerade och sällan (om alls) juridiskt-tekniskt och kopplade till den existerande bestämmelsen 5:1 p. 7 UB.¹⁰¹

4.6 Ytterligare två aspekter: vad innebär ”i viss omfattning” och avsätta eller reservera medel?

Ytterligare två aspekter av beslutet ska nämnas. För det *första* att det genom HD:s ord ”i viss omfattning” i punkten 12 finns en gräns för hur mycket medel som kan undantas. Var den gränsen går aktualiserades inte i den konkreta bedömningen. En sådan bedömning är i högsta grad beroende av omständigheterna i det enskilda fallet och svår att fånga i en abstrakt formu-

⁹⁹ KFM:s Handbok Utmätning (2023) s. 163.

¹⁰⁰ Detta diskuterades även i SOU 1964:57 bl.a. s. 237 och prop. 1968:130 bl.a. s. 88 f. Diskussionerna fördes på dessa ställen avseende ett annat rättsläge. Införsel skedde för bl.a. familjerättsliga underhållsbidrag, skatter, vissa allmänna avgifter (om det var särskilt föreskrivet), böter och viten och uttaget skedde hos arbetsgivaren (detta kom sedermera att regleras i numera upphävda 15 kap. UB), medan löneutmätning skedde hos arbetstagaren för alla slags fordringar. Det handlade om två olika exekutionsformer. Genom en reform sammanfördes dessa 1995 (se bl.a. prop. 1994/95:49 (Reformerad löneexekution och målhantering hos kronofogdemyndigheten), Gregow s. 387 och Walin/Gregow/Millqvist/Persson, 7 kap. UB). Dagens löneutmätning (i 7 kap. UB) liknar mer den ursprungliga införseln, bl.a. eftersom uttaget sker hos arbetsgivaren.

¹⁰¹ Några språkliga exempel från prop. 1994/95:49 (Reformerad löneexekution och målhantering hos kronofogdemyndigheten): ”alla vanliga levnadskostnader” (s. 60), ”nödvändiga vardagsutgifter” (s. 60), ”belopp för sitt eget och familjens underhåll” (s. 61), ”nödvändiga hushållsutgifter” (s. 62) ”vanliga levnadskostnader” (s. 64).

lering. Hos KFM finns vissa uttalanden i denna fråga och dessa bedömningar kan kanske ge en antydning om var gränserna kan tänkas gå.¹⁰²

För det *andra* och viktigast är det att utreda vad som ligger i det nya rekvisitet avsätta alternativt reservera. Till en början ska konstateras att de hanterades som synonymer av HD ("avsatt" i punkt 2 och 15, "reserverat" i punkt 13 och "reserverats" i rubriken) och att denna syn även finns representerad i äldre konkursrättsliga förarbeten.¹⁰³ Men det är fortfarande oklart vad som rent faktiskt avses med att avsätta eller reservera pengar. Sker det så att säga i huvudet (som en slags mentalreservation), på pappret (i bokföring, kassabok eller liknande), eller krävs en mer aktiv åtgärd (t.ex. ett avskiljande på ett separat konto eller liknande)?

Rent *språkligt* är det inte entydigt vad som avses.

SAOB anger följande under *avsätta* (under E) 27): "för visst ändamål, till bevarande l. framtida anv., sätta l. lägga undan l. afsides".¹⁰⁴

För *reservera* anges följande (under 2)): "(i förväg) undantaga l. lägga undan l. spara l. förvara (ngt åt sig l. annan, särsk. för kommande behov l. för senare användning l. för ett speciellt ändamål o. d.)". Och i tillägg följande (under 2) b)): "med avs. på pänningmedel o. d.: undanlägga l. spara för användning vid senare tillfälle l. i nödfall o. d.; placera ss. reserv (se d. o. 2 a); äv. övergående i bet.: fondera".¹⁰⁵

Den språkliga tolkningen ger ett visst stöd för att mer än en mentalreservation krävs. Men helt tydligt är det inte.

I annan insolvensrättslig *lagtext* används uttrycket "avsätta" i 13:7 UB och "avsättas" i 5:15 2 st. KonkL.¹⁰⁶ Båda bestämmelserna handlar om hanteringen av villkorade fordringar och ger anvisningar till konkursförvaltaren respektive KFM avseende dessa. Men båda dessa hanterar främmande medel; de är inte gäldenärer som hanterar egna medel med förhoppningen om att dessa ska utgöra beneficium – och det torde vara en relevant skillnad. I de

¹⁰² Se t.ex. KFM:s Handbok Utmätning (2023) s. 241 och 242 om fastighet resp. bostadslån.

¹⁰³ De behandlas t.ex. som synonymer i prop. 1975:6 (Ändring i konkurslagen (1921:225) m.m.) s. 284 ff. Diskussionerna rörde nuvarande 5:10 KonkL. I lagtexten i nämnda bestämmelse och 136 § i 1921 års KonkL användes ordet "beräknas".

¹⁰⁴ <https://svenska.se/saob/?sok=avs%C3%A4tta&pz=2>.

¹⁰⁵ <https://svenska.se/saob/?sok=reservera&pz=1>.

¹⁰⁶ Av 13:7 1 st. UB framgår bl.a. följande: "... skall Kronofogdemyndigheten *avsätta* vad som belöper på fordringen i avvaktan på att villkoret uppfylls eller förfaller ..." [min kurs.]. Av 5:15 2 st. KonkL framgår följande: "... skall ett för borgenären beräknat belopp *avsättas* när utdelningsförslaget upprättas" [min kurs.].

två bestämmelserna handlar det om avsättande inför en eventuell framtida utbetalning. Dessa bestämmelser ger därför troligtvis begränsad ledning för detta fall. Men återigen: vad innebär det i detta fall? Att pengar inte ska betalas ut är klart.¹⁰⁷

I diskussionen är det även viktigt att notera att varken avsätta eller reservera är *rekvisit* i 5:1 p. 7 UB, utan detta rekvisit har tillkommit genom det aktuella HD-beslutet för just de fall när det handlar om längre tidsintervall på utgiftssidan. Redan det borde i sig tala för att något aktivt krävs av gäldenären, dvs. inte endast en mentalreservation. Annars skulle HD:s diskussion om detta vara överflödigt. I tillägg ska det sägas att av det ursprungliga TR-beslutet framgick att den hjälpbehövande hade ”satt undan” medlen. I NJA-referatet översattes detta med ”avsatt”. I detta fall hade den hjälpbehövande följaktligen aktivt gjort något med medlen. Det torde ligga närmast till hands att utgå ifrån att en gäldenär bör avskilja medlen för att vara på den säkra sidan avseende avsättande-rekvisitet. Detta utifrån min tolkning av den hjälpbehövandes hantering av medlen i detta fall.¹⁰⁸

4.7 En begränsning? Arvodet för 2018 som jämförelse

Avseende 2018 års arvode yttrade HD i punkt 14 att den inte gjorde ”någon annan bedömning än den hovrätten har gjort beträffande arvodet för år 2018.” Vi har följaktligen en positiv utgång för gäldenären avseende 2019 års arvode, men inte avseende det för 2018. Trots HD:s liberala hantering av benefici frågan finns följaktligen gränser, även om HD:s beslut saknar en explicit motivering av vad som skiljer fallen åt. Följaktligen måste HovR:s beslut granskas, dock med medvetenhet om att man idag inte ska kunna dra alltför stora växlar på en undersökning av underinstansernas beslut i och med att HD:s moderna avgöranden ”står för sig själv”.¹⁰⁹ Nu skulle man dock kunna invända att HD skickade oss nedåt i instansordningen.

HovR uttalade inledningsvis att för att undanta ett belopp för betalning av ett arvode borde som utgångspunkt krävas att det ”är fastställt och inom kort förfaller till betalning” och i de fall arvodesbeslutet fattas årsvis borde

¹⁰⁷ Med undantag för den tänkta borgenären med fordringen enligt rekvisitet ”underhåll”.

¹⁰⁸ Med det är det inte sagt att man ska analogisera med lagen (1944:181) om redovisningsmedel. Kraven torde vara lägre.

¹⁰⁹ Se t.ex. Heuman i Finna rätt s. 178. Underinstansernas beslut ska inte behöva undersökas. Så även enligt Johansson/Asp/Runesson JT 2023–24 nr 4, avsnitt 4.2.

det räcka att ”arvodets storlek i vart fall kan uppskattas vid tidpunkten för utmätningen” [mina kurs.]. En bortre gräns angavs i enlighet med förarbetenas kvartalsuttalande. Det sagda stöddes av garantin genom ”redovisnings-skyldigheten för gode män och förvaltare”. I den konkreta bedömningen delade HovR TR:s slutsatser avseende 2018 års arvode. Följaktligen måste även TR:s beslut granskas avseende den konkreta bedömningen.

Av TR-beslutet framgick att KFM hade återbetalat det tidigare utmätta beloppet den 18 september 2019 och på nytt utmätt beloppet den 23 oktober samma år. I och med att arvodet förföll till betalning i juni samma år fanns ”skäl att utgå från att [den hjälpbehövande] vid detta utmätningstillfälle inte längre hade en kostnad för” 2018 års arvode.

Avseende 2019 års arvode höll HovR fast vid kvartalsuttalandet. Vid tidpunkten för utmätningen var arvodesbeslutet inte att vänta inom ett kvartal och skulle därför inte beaktas vid utmätningen, trots att arvodets storlek möjligen kunde uppskattas redan då. Talan avslogs därför. HD var som bekant av annan uppfattning avseende kvartalsuttalandet och detta arvode.

Vad man möjligen kan ta med sig av HovR-beslutet är att det är framåtblickande. Uttrycken ”inom kort tid förfaller” och ”i vart fall kan uppskattas” användes. Från TR-beslutet kan man med en *snäv tolkning* med fokus på den konkreta situationen, ta med sig följande: efter upphävande av utmätning och återbetalning av det utmätta beloppet finns skäl att anta att en förfallen skuld betalas tidigare än inom en dryg månad. Gälldenären fick helt enkelt en chans att betala, men tog den inte. En något *vidare tolkning* skulle kunna vara att förfallna skulder generellt bör betalas i tid, men att ett kortare dröjsmål kan godtas med fortsatt beneficieverkan. Längre än så bör man nog inte sträcka det, bl.a. mot bakgrund av att HovR endast delade TR:s slutsatser och mot HD:s avskalade bakgrundsbeskrivning.

Om man ska försöka koppla HD:s beslut avseende 2018 års arvode till det HD uttalade i den allmänna delen så får det nog ske med stöd i HD:s uttalande i punkten 10 ”under den närmsta tiden”. Det är framåtblickande – liksom uttalandena hos HovR. Vidare kan man fästa avseende vid uttalandet ”att gälldenären efter förmåga strävar att göra rätt för sig” eller ”garanti för att medlen kommer till avsedd användning” i samma punkt. Avseende 2018 års arvode gavs gälldenären en chans att betala och att under en dryg månad inte betala en redan förfallen skuld godtogs inte av TR. Enligt TR fanns det då ”skäl att utgå från” att skulden var reglerad.

Samtidigt får man säga att bedömningen mot denna bakgrund framstår som tämligen liberal i detta HD-beslut. Bakgrunden till beslutet avseende

2018 års arvode illustrerar samtidigt att garantin genom den gode mannen (och förvaltaren) inte var mycket till garanti.¹¹⁰

Avgörandet av 2018 års arvode kan också kopplas till rättsfrågans ”i vilken utsträckning” medlen kunde utgöra beneficium och det kan hänga ihop med betalning av förfallna skulder. Det sist sagda skulle kunna göra HD:s uttalande om beslutsdatumet i punkten 15 förståeligt, men det uttalandet skedde efter att HD uttalat sig om 2018 års arvode och kan därför inte vara av betydelse för detta. Vilken funktion det uttalandet egentligen har är inte helt klart, men kanske betonade det att betalningsskyldigheten fastställdes det datumet.¹¹¹

De föregående styckena i denna text kan framstå som en aning famlande och liknande en helgardering. Intresset ligger dock i att förstå det särskiljande – och det befinner sig tre och fyra stycken upp i detta avsnitt. HD meddelade som bekant prövningstillstånd i hela målet och borde då kunna tänkas ha något att säga om det särskiljande och detta särskiljande bör då också stå att finna i beslutets allmänna del.¹¹²

5. Framåtblickande avslutning

Längre tidsintervall på utgiftssidan och en innehållslös garanti ger enligt min uppfattning ett brett prejudikat, där det ändå måste finnas ett försvarbart antagande om att medlen kommer att användas på påstått sätt, eller med litteraturens ord ”att gäldenären verkligen kan väntas använda dem för avsett ändamål.”¹¹³ Den aktuella beneficieregeln och det breda prejudikatet får ses som en liberalisering till förmån för gäldenären och för framtiden bör det innebära att beneficium medges för fler fall än tidigare. Det innebär även att gäldenären kan skapa en slags egen förmånsrättsordning för underhållsutgifter i fler fall än tidigare. Problemet kanske inte ska överdrivas, men möjligheten finns åtminstone där.

¹¹⁰ Grunden till att detta inte anförs som argument för att garantin är innehållslös ovan i avsnitt 4.3.5 är helt enkelt att jag har försökt låta HD-beslutet stå på egna ben i enlighet med det som anförts i Heuman i Finna rätt s. 178. Här får det tjäna som faktisk illustration.

¹¹¹ Se den korta diskussionen ovan i avsnitt 4.2.3 och de notvisa kommentarerna ovan i avsnitt 4.3.2 (sista noten).

¹¹² Beslut om prövningstillstånd med beslutsdatum den 20 september 2021.

¹¹³ Walin/Gregow/Millqvist/Persson, 7:4 UB, stycket som börjar med ”För att ...”. Se även ovan i avsnitt 4.3.4 och 4.3.5.

Med tanke på att det förändrade ekonomiska läget – inflation, höjda räntor och till tider väldigt höga elpriser – har lett till drastiskt höjda kostnader för många, vore det tänkbart att vidare beneficiefall enligt 5:1 p. 7 UB hade kunnat få namnet ”Beneficiet för elräkningen” eller ”Beneficiet för räntebetalningen”. Något sådant HD-avgörande finns inte (än).

Däremot finns det tämligen nya HD-beslutet *Tandvårdsskulden*¹¹⁴. Målet handlade om anstånd med löneutmätning, bl.a. för att gäldenären skulle tillåtas betala av en tidigare tandvårdsskuld till Folk tandvården. Skulden hade uppstått innan beslutet om löneutmätning fattades och omfattades inte av löneutmätningen. Den behövde regleras innan gäldenären kunde erhålla ytterligare tandvård. Anstånd beviljades av HD (däremot inte av HovR, eller TR; dock en skiljaktig i HovR). Anstånd beviljades även för inköp av ett skrivbord, en skrivbordsstol, en byrå, en TV och en dator för främst dotterns behov.¹¹⁵

Folk tandvården tycks inte kunna kräva förskottsbetalning av patienter, utan bara att gamla skulder regleras först. Det finns en viss risk för att vi senare får ett avgörande om ”Beneficiet för tandvårdsskulden” eller istället med Folk tandvården som borgenär. Det första fallet skulle kunna ge intressanta inblickar i HD:s syn på vilka krav som ska ställas för att medlen ska kunna utgöra beneficium och vara fredade från utmätning.¹¹⁶ Skulle man i beneficiefallet kunna göra gällande ”att gäldenären verkligen kan väntas använda [medlen] för avsett ändamål” när gäldenären inte tidigare har verkat prioritera tandvårdsskuldena? Jag är milt sagt skeptisk. Eller skulle man kunna stödja det på förarbetenas ”att gäldenären strävar att efter förmåga göra rätt för sig”?¹¹⁷ Även här är jag skeptisk. Att medge beneficium enligt sistnämnda citat skulle nog i praktiken även göra detta uttalande innehållslöst.

Även om jag inte har några invändningar avseende hanteringen av tandvårdsskulden ser jag vissa angivna potentiella följdproblem för Folk tandvården. Däremot är jag – måhända en aning spontant – böjd att anse att HD går för långt på det liberala spåret avseende anståndet för de andra utgifterna. För många gäldenärer är det knappast någon hjälp att HD anser att de även inom

¹¹⁴ Beslut av den 13 juli 2023 i mål Ä 822-23.

¹¹⁵ Se *Tandvårdsskulden* p. 5 om posterna till ett sammanlagt pris om 9 723 kr, p. 18 med ett väl liberalt uttalande om beneficium (”Med förstörd beneficieegendom får jämsättas motsvarande slag av egendom som gäldenären behöver, även om han eller hon inte tidigare har innehaft den.”), p. 26 och 28. Behöver dottern verkligen både dator och TV?

¹¹⁶ Se de framåtblickande förslagen ovan i avsnitt 4.3.5.

¹¹⁷ Se det avslutande förarbetscitaten ovan i avsnitt 2 och bl.a. ovan i avsnitt 4.3.5.

ramen för ett utmätningsförfarande ska kunna anskaffa beneficieegendom av det slag som normalt finns i ett hushåll. Gälldenären bör enligt min uppfattning inte få hjälp och stöd till ytterligare utgifter, utan måste få inkomster och utgifter i balans – och med tiden kanske också få någon krona över. Med tanke på det ekonomiska läget kan vi nog räkna med fler avgöranden.